

ABOUT AUTHORITY IN SCIENCE

Alexandru Gafton

Prof., PhD, "Al. Ioan Cuza", University of Iași

Abstract: The article discusses the relation between authority and science, starting from the observation that the meaning of researchers is that of seeking the truth while that of teachers is that of disseminating it. The author remarks that the process of research must go through stages of stability and instability, of building and destruction, which are both necessary in order to confer it identity and durability.

Keywords: science, research, authority, truth.

1. Voi pleca de la ideea că menirea cercetătorilor este de a căuta adevărul, iar cea a profesorilor de a-l împărtăși dimpreună cu știința căutării căilor de a gândi corect. Dacă este astfel, cercetarea și învățămîntul au constantă nevoie de informație, metodă și instrumente. Informația trebuie să fie conformă cu realitatea cercetată, metoda adecvată la realitate și la domeniu, iar instrumentul acomodat la metodă și la obiect. Această nevoie este constantă întrucît rezultatele cercetărilor se acumulează în timp și se răspîndesc în spațiu – care sînt selective – ceea ce înseamnă și că totul se supune cu necesitate verificării. Nu totul trebuie înlăturat, dar, periodic, totul trebuie supus verificării, mai ales întrucît exercițiul regulilor nu are a ignora dinamica realității și ajustările gândirii la aceasta. Procesul este delicat și solicitant căci stabilitatea definitivă și continua instabilitate distrug deopotrivă, deci se cere aflarea stabilității care dă identitate și trăinicie, și cercetarea variabilității care generează acomodare la realitate și devenire.

2. Premisa de bază pe care v-o propun este adevărul că, în baza trăsăturilor pe care le au, elementele realității prezintă proprietăți diferențiatore și agregante, putîndu-se corela colaborativ-concurențial în sisteme, unde au a împlini nevoi organizațional-funcționale interne și cerințe interacționale cu mediul. Una dintre necesarele funcții astfel rezultate este cea a autorității. Neapărînd la nivel individual și singular, nefiind destinată exercitării în sine, această forță coagulantă tinde să-și ia drept *locus* elementele ce dețin capacitatea de a organiza și perfecționa actele existențiale și relaționale ale sistemului în direcția cerută de evoluția lui integrată în mediu, căci ea este reală și deplină doar dacă răspunde scopurilor către care a orientat-o geneza ei naturală.

Gena, de pildă, ca orice entitate, există în măsura în care se diferențiază de semeni și deopotrivă în cea în care participă la întreg. Rostul ce o ține în existență poate fi împlinit doar în relația cu semenii din constelația prin care există, sensul ei existențial fiind superior simplei existențe în sine – fapt valabil și pentru sistem, ca element al altui sistem și al mediului său.

Pe de altă parte, dotat cu conștiință și cu capacitatea de a sesiza relația de cauzalitate – după cum arată David Hume –, omul prezintă tendința de a zăbovi fascinat asupra lucrurilor și proceselor în sine, rezultatul fiind că poate rîvni la lucruri și la procese în sine, doar pentru posesia și exercițiul lor.

3. Întrucît sistemul există doar în prezența tuturor funcțiilor care îl fac să fie ceea ce este, dispariția autorității lasă loc pericolului disoluției. O specie de astfel de caz apare atunci cînd individul confundă dreptul juridic la opinie cu obligativitatea de a vorbi, cu garantarea greutății opiniei sale și cu neobligativitatea de a lua în seamă opiniile semenilor competenți în materie.

Una dintre temele recurente ale conferințelor lui Neil deGrasse Tyson – directorul Planetariului Hayden, din New York, cel care obișnuiește să spună că atributul minunat al științei este că arată cum stau lucrurile de fapt, indiferent dacă ne place sau nu – se referă la opinie. Fizicianul american susține că valoarea opiniei este direct proporțională cu competența celui care o exprimă. Mai tranșant, Richard Dawkins susține că, într-o discuție de căutare a adevărului, opinia personală a cuiva nu are nici o valoare, singurul lucru care contează fiind capacitatea persoanei de a contribui în mod competent la aflarea adevărului științific. Cu secole înainte, Francis Bacon evidențiasse distincția dintre un demers care urmărește obținerea adeziunii celorlalți și unul care caută înțelegerea realității cercetate.

Aș crede că, mai mult decît în chestiunile ce privesc direct viața indivizilor și a comunităților, în știință opinia ar trebui să aibă greutate și urmări proporțional nu cu expresivitatea enunțatorului sau cu speranțele și proiecțiile mentale ale auditoriului, ci exclusiv cu măsura în care conținutul ideatic al acelei opinii reflectă adevărata stare sau / și dinamică a realității.

4. Așa cum diversificarea evolutiv-adaptativă pe care o numim realitate decurge din principii ce generează legi diferențiate, concretizînd materia în chipuri structural-funcționale particulare, tot astfel științele au a se conforma realității și a se orîndui – dimpreună cu metodele și cu instrumentele lor – în funcție de capacitățile lor de acces la fundamentele și la evoluția realității.

Faptul că particulele anorganice constituie atomi care pot deveni molecule ce pot deveni celule vii, oglindește atît felul în care nivelul fizic devine chimic, iar acesta devine biologic, cît și pe cel în care interacționează științele corespunzătoare. Dincolo de cele trei domenii fundamentale ale științei și cunoașterii umane –, care, într-un fel sau altul generează și dau temei tuturor celorlalte tipuri de cunoștințe și de cunoaștere – se află științe precum filozofia – modalitate de reflecție și de cunoaștere care folosește sisteme de principii și de categorii, tinzînd să ajungă la o concepție generală despre lume, logica – un complex de metode –, matematica – un instrument –, apoi sociologia, psihologia și umanoarele. Acestea din urmă preiau o parte a materiei și procedeele științelor naturii și ale gîndirii, la care adaugă observații asupra propriilor obiecte, separînd materia de funcții, iar uneori funcțiile de efecte, ocupîndu-se cu interpretarea.

5. În general, în științele fundamentale autoritatea este îngrădită și cenzurată de imperiul empirico-inductiv. Căutîndu-și neîncetat autonomia și rosturi proprii, domeniile interpretării tind să joace jocul gravitațional mai ales pe cartea autorității, ceea ce generează mize și dogme.

Mizele – primul mare pericol la adresa autorității reale, chiar cînd emană de la autoritate – constituie o umbră pe care v-o propun spre examinare întrucît ar putea servi la a ne învăța măsura și echilibrul. Urmînd cuprinderii și înțelegerii realității, mizele pot deveni proiecții care armonizează dezideratele rezonabile ale ființei umane cu dinamica lumii, căci inexistența lor nu permite construcția socială, populațiile lipsite de mize și de suflul urmăririi constante și înțelepte a acestora rămînînd îndărătul celorlalte. Lepădînd starea de instrument și devenind centrale, mizele se decuplează de realitate, arogîndu-și capacitatea de a clădi viitorul și de a schimba realitatea în profunzime. Această eroare de judecată are strania frumusețe structurală

și ingeniozitate funcțională a unui virus care profită de funcționarea organismului, pe care astfel îl parazitează și distruge.

În biologie, există două teorii fundamentale privind apariția materiei vii. Abiogeneza socotea că materia organică și viul apar din materie anorganică și din neviu, prin generație spontană. Atență mai mult la consecințele extrase de aici decât la esența concepției, gândirea secolelor XVIII-XIX a considerat că abiogeneza implică existența divinității, deci și-a orientat efortul științific către a demonstra netemeinicia teoriei, spre a elimina divinitatea din lume, în virtutea concepției asumate (care, uneori, poate acționa precum credința). Epoca lui Pasteur a căpătat impresia că a desființat teoria generației spontane. Problema cu Dumnezeu, însă, este că poate apărea oricând, și de fiecare dată se așează la începutul lucrurilor. De fapt, biogeneza avea imperioasă nevoie de Dumnezeu, abiogeneza putându-se lipsi de el – întocmai precum sistemul cosmologic al lui Laplace. Dar acest lucru a fost înțeles de către oamenii de știință abia după eliberarea de obsesia acestei mize. Fără temeri, așadar, mizele își reiau rolul de țeluri rezonabile ale societății și ale indivizilor, călăuzite de rațiunea acomodată și acomodantă la cursul firesc al evoluției. În acest caz, ființa umană reflectează nu la cum poate distruge și reconstrui realitatea după chipul și ambițiile ei, ci la cum se poate mai bine adapta devenind contribuatoare la realitatea al cărei element este, adaptarea nefiind supunere la un tipar, ci interacțiune reciproc modelatoare; este, dacă vreți, cea de-a doua casă a lui Descartes.

6. Torsionînd dramatic procesul căutării adevărului și rezultatele acestuia, mizele stimulează construirea și instituirea de dogme. Acestea decurg din lipsa cunoașterii și înțelegerii adevărate a realității, a caracterului imanent al autorității și a distributivității controlului în cadrul sistemelor și închipuie tot ceea ce vrea să vadă cu tot dinadinsul antropocentrică și hermeneutică ființa umană. Chiar cuprinderea rațională a unei teorii și acceptarea validității ei nu generează fireștile modificări comportamentale, credința anterioară sau mizele putînd copleși, căci dogma oferă aparentul confort al falsei certitudini, în vreme ce știința amenință cu răspunsul incomplet sau lipsă, ori cu teribilul răspuns neconvenabil.

Există o povestire care spune că Galileo Galilei, în perioada claustrării sale, avea obiceiul de a chema la el acasă cîte un cunoscut, cărui îi arăta cerul prin telescop, prezentîndu-i concepția sa asupra Sistemului Solar. După una dintre aceste mici prelegeri, se pare că invitatul ar fi spus: „Signor Galileo, tot ceea ce îmi spuneți este minunat și convingător, are sens și pot crede așa ceva, dar nu pot adopta această concepție deoarece, astfel, l-aș nesocoti pe Aristotel!”

De vreme ce sînt mai lesne de crezut coniecturile minții decât reflecțiile rațiunii, este evident că rațiunea nu este un atribut fundamental și inalienabil al ființei umane, ci o achiziție evolutivă recentă și nefixată. De aceea preferă oamenii să creadă, iar nu să cerceteze – sau cercetează pe căile care îi vor duce către răspunsurile de care cred a avea nevoie –, de aceea imaginează Tycho Brahe un sistem planetar de compromis între cel copernican și cel ptolemeic, cu planete orbitînd Soarele, dar cu Pămîntul în centru, de aceea le ia oamenilor secole să accepte adevărurile raționale și dovedite, și doar cîteva secunde să creadă în născociri susținute – precum Cidul pe cal în ultima zi a gloriei sale – de formula cuceritoare și memorabilă, dar adesea defectuos gîndită.

a) Mulți vorbitori citează formula *exceptia confirmă regula*, fără a o înțelege și fără a reflecta la ea, considerînd că ea se referă la faptul că apariția unei excepții, în calea unei reguli, ar întări acea regula. Un astfel de gînd este departe de adevăr deoarece o excepție nu poate întări o regulă, dar precis o poate submina și chiar distruge. Nu este posibil să se admită că regula sau

legea au nevoie de abateri pentru a se consolida, așa cum nu se poate crede că lipsa unei cărămizi din zid ar putea aduce trăinicie zidului! Ceea ce voiau să spună anticii care au făcut observația și au creat formula, este că prezența unei excepții, a unei abateri – în parcursul unui set coerent de regularități, de concordanțe – este în măsură să ateste acolo existența unei reguli. Excepția evidențiază existența regulii, a faptului că șirul de regularități de la care s-a produs abaterea constituie, într-adevăr, o regulă.

b) O încercare de nuanțare a învățaturii lui A. Philippide – conform căreia o limbă este formată totdeauna și niciodată – într-o formă care ar susține că limba se formează în diacronie și funcționează în sincronie, ar neglija dinamica complexă a proceselor prin care există și funcționează o limbă. Philippide spune astfel că limba se constituie ca instrument sistemic de comunicare prin chiar procesul de funcționare, limba fiind și deținând o structură funcțională dinamică și adaptativ-evolutivă. Altfel spus, structura funcțională dintr-un anumit moment are capacitatea de a se acomoda și ajusta structural și funcțional, în sensul cerut de nevoile (expresive, de comunicare, cunoaștere, eventual sistemic) devenind ale momentului, creînd starea funcțională a momentului următor. Acest lucru este valabil între limitele și în concordanță cu natura și capacitățile structurale și funcționale intrinseci și dobîndite ale limbii, în relație cu felul și intensitatea solicitărilor în acest sens, precum și cu experiența vorbitorilor. Așadar, între anumite limite structurale (mai puțin și foarte greu în plan fonetico-fonologic și morfologic, mai mult și destul de lesne în plan sintactic și lexical-semantic) și funcționale, cu intensități diferite în plan temporal și în relație cu evoluția din plan social, limba se află într-un continuu proces de adaptare la realitate, răspunzînd solicitărilor extralingvistice (dinspre societate, gîndire, istoria comunității) și lingvistice (necesități imperioase de recalibrare a sistemului, puse în act mai cu seamă ca urmare a modificărilor lingvistice generate de acțiunea în limbă a factorilor extralingvistici). Totodată, deși majoritatea tipurilor de comunicare – după cum o impun chiar nevoile care au dus la apariția acestora și la formarea instrumentului care o produce – se desfășoară *in praesentia, hic et nunc*, nu se poate ignora faptul că înțelegerea lingvistică dintre generații este o realitate nu doar constatabilă, dar care ține de caracterul genetic al limbii, care funcționează și se transmite ca urmare a interacțiunii mai multor sincrone ale șirului diacronic. În consecință, sistemul se formează cu o viteză (sau lentoare) coordonată cu amploarea și ritmul activității lingvistice și mai ales sociale, în general, funcționarea avînd drept consecință formarea.

Concluzia firească a celor de mai sus este că limba se constituie și funcționează deopotrivă în sincronie și în diacronie.

7. Privind la trăsăturile elementelor constitutive ale sistemului și la structura lui funcțională, înțelegem că existența sa eficientă are ca temelie principiile fundamentale care guvernează constituirea, funcționarea și interacțiunea, pe baze colaborativ-concurențiale, a oricăror elemente și sisteme, doar respectul acestor principii permițîndu-i să răspundă solicitărilor interacționale și nevoilor sale interne, căci, în adevăr, un sistem nu poate funcționa contrazicînd principiile pe a căror bază există.

Cunoașterea științifică este un îndelungat și anevoios proces de aducere a gîndirii la înțelegerea întocmai a realității. Ea este contraintuitivă și inerent negativă, căci adesea arată altceva decît simțurile și spune cu certitudine ce nu este ceva, prin astfel de dezvăluiri purtînd spiritul uman, cu rigoare și cumpătare, către ceea ce ar putea fi. Întrucît căile realității nu corespund labirintelor create de mintea umană și întrucît mintea umană este supusă confuziilor și poate născoci mize și dogme – adică elemente care dau iluzia călăuzelor ce feresc de abateri și aduc progresul, dar care doar se conservă pe sine, împiedicînd evoluția adaptativă a organismului –, intuiția, preconcepțiile, observația, experiența și mizele trebuie supuse neabătut raționalității și responsabilității.

*

Aș încheia gândindu-mă că potrivit este ca învățătura să o procure cei învățați, iar deprinderile comportamentale să le ofere cei care au exersat cu succes morala socială. Mai socot că atributul autorității apare în mod natural acolo unde observația obiectivă și reflecția liberă au dus la înțelegerea fundamentelor și a procesualității, unde știința și experiența s-au consolidat prin discernământ și bunăcredință. Aceste trăsături – rare la indivizi și lipsite de succes în grupuri, cum declară Helvetius – generează nu doar înțelegerea lucrurilor și a proceselor, dar și asumarea responsabilă a unui rol concordant cu capacitățile părții de a lucra în bunul interes al întregului, căci treapta, oricât de solidă, rămîne incompletă, perisabilă și vremelnică, rostul pentru care ajunge în existență nefiind înveșnicirea ei, ci acela de a servi edificiului la care contribuie și care o înglobează, așa cum copilul dispare în temeurile adolescentului, iar acesta, împlinit, devine tînărul care va fi mistuit selectiv de către matur, întrucît viața părții este moment al existenței întregului.